УДК:658:657.471.1

А.І. Ясінська
Національний університет "Львівська політехніка"

СУТНІСТЬ УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ НА ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

© Ясінська А.І., 2007

Розглянуто сутність управління витратами на вітчизняних підприємствах, визначено взаємозв'язок елементів системи управління витратами з функціями менеджменту та основні принципи управління витратами за умови застосування системного підходу.

The meaning of costs management on national enterprises is considered in this, it was also showed a relation between elements of the system of costs management and functions of management and the main principles of costs management using the systematic method.

Постановка проблеми. У трансформаційній економіці України підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств змушує підприємців та менеджерів до пошуку ефективних методів управління господарською діяльністю. Це зумовлює потребу у формуванні ефективних систем управління виробничо-господарською діяльністю вітчизняних підприємств. Показником успішної роботи підприємств є наявність прибутку, зростання обсягів виробництва та забезпечення конкурентоспроможної продукції. Внутрішнім чинником успішної фінансово-господарської діяльності підприємств є зменшення витрат виробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досліджуючи витрати такі вітчизняні і зарубіжні науковці, як, Ф.Ф. Бутинець, С.Ф. Голов, Т.П. Карпова, Л.В. Нападовська, Ю.С. Цал-Цалко, В.М. Панасюк, О. Попов, стверджують: реальним напрямом зменшення витрат є система управління ними. Науковці вважають, що інформаційне забезпечення управління витратами підпорядковується, як класичній системі обліку, так і традиційній системі управлінського обліку. Але, крім світової теорії і практики, існує декілька моделей управління витратами, зокрема і кореляція витрат та доходів.

Так, С.Ф. Голов розглядає управління витратами як принципово нову систему, яка дає змогу чітко відстежувати, аналізувати й контролювати витрати [4, с.30], Т.П. Карпова вважає, що управління витратами включає такі елементи: планування, нормування, облік, калькулювання, економічний аналіз, контроль, регулювання та прогнозування витрат [7, с. 55], О. Попов: управління витратами – це розробляння і реалізація управлінських впливів, заснованих на використанні економічних законів щодо формування та регулювання витрат підприємства відповідно до його стратегічних і поточних цілей. Управління витратами – складова система управлінського обліку [11, с. 736].

Водночас дослідження науковців не містять єдиного трактування сутності поняття управління витратами, ними чітко не визначено основних завдань управління витратами, не сформовано системного підходу до управління витратами підприємств за умов динамічного і конкурентного ринкового середовища.

Формулювання цілей статті. Стабільність і розвиток будь-якого суб'єкта підприємництва на конкурентному ринку залежатиме, передовсім, від створення ефективної системи управління витратами. Для формування системи управління витратами необхідно визначити структуру цієї системи, яка повинна містити складові (елементи) які взаємодіють між собою відповідно до поставлених завдань. Розмір витрат є основним чинником для оцінювання ефективності діяльності підприємства, а також значно впливає на формування фінансового результату підприємства. Через це управління витратами потребує детального вивчення та удосконалення.

Виклад основного матеріалу. Будь-яка створювана система оцінки та інформаційного забезпечення ефективного управління витратами повинна містити об'єднання окремих частин (елементів), які обов'язково володіють хоча б однією властивістю, що забезпечує досягнення мети

системи загалом. Метою створення системи управління витратами є набір елементів (складових), за допомогою яких здійснюється збирання та оброблення даних про витрати, а також надання інформації для прийняття управлінських рішень саме в той момент, коли вона може бути використана найефективніше.

Наприкінці 50-х років минулого століття на основі теорії систем формуються системний та ситуаційний підходи до аналізу функціонування господарських структур. Особливість системного підходу пов'язана з розглядом організації як системи, діяльність якої постійно залежить від змінного набору обставин. Ситуаційний підхід передбачає набір обставин, які впливають на організацію і вміння правильно їх оцінювати. У сучасних концепціях управління, крім системного і ситуаційного підходів, виділяють функціональний, предметний і процесний підходи. Сутність функціонального підходу полягає у вирішенні завдання через сукупність функцій, які потрібно виконати. Для застосування вибраних функцій управління вибирають декілька об'єктів для виконання, і оптимальним вважають той, за якого витрати на його реалізацію є мінімальними. Предметний підхід застосовується для удосконалення наявних об'єктів або систем. Процесний підхід передбачає взаємозв'язок функцій управління і розглядає кожну з них як окремий неперервний процес для досягнення завдань. Розглядаючи сутність кожного з підходів, потрібно враховувати технічні, економічні, організаційні та соціальні проблеми підприємства, складність яких збільшується в умовах ринкового середовища. Аналізуючи вітчизняні і зарубіжні джерела [3; 5; 8; 14], можна зробити висновок, що для підвищення якості управління та ефективності господарської діяльності підприємств доцільнішим є використання саме системного підходу до управління витратами.

Характерною особливістю сьогодення стала постійна необхідність приймати певні рішення, спрямовані на покращання виробничо-господарської діяльності підприємств. Прийняття правильних рішень можливе тільки тоді, коли є розуміння процесів і явищ, стосовно яких приймається рішення. Кожен об'єкт, стосовно якого приймається рішення, потрібно розглядати, визначивши мету, способи та засоби, і здійснювати дослідження систематизовано, тобто в певній послідовності. Розвиток сучасної науки, інформаційних технологій вимагає розроблення якісніших підходів щодо дослідження явищ і процесів. Таким підходом став системний підхід, суть якого полягає у розгляданні об'єкта дослідження як самостійної системи, яка взаємодіє з іншими системами. Управління витратами підприємства вимагає системного підходу до їхнього вивчення, метою якого є оптимальне використання ресурсів і забезпечення росту ефективності виробництва. Питання системного підходу до управління розглянуто в роботах таких авторів, як В. Терещенко [3], Станфорд Л. Оптнер [12], Д. Кліланд, В. Кінг [8], В. Волкова [13], В. Панасюк [10], І. Давидович [5], А. Турило, Ю. Кравчук [14], Л. Нападовська [9] та інші.

Системний підхід є засобом вирішення складних проблем, може використовуватись у різних ситуаціях, в його основі лежать наукові методи і він забезпечує одержання результатів відповідно до конкретної діяльності системи.

Системність та якість інформації для прийняття управлінських рішень передовсім залежатиме від системи обліку витрат. Але сучасні системи обліку і контролю спрямовані переважно на зовнішніх користувачів інформації, і не містять такої системи управління, яка б враховувала потреби всіх суб'єктів господарювання. Важливою складовою у системі управління підприємством є управління витратами. Ефективність діяльності підприємства кожного суб'єкта підприємництва визначається фінансовим результатом та рівнем його витрат. Витрати на виробництво продукції є одним з основних об'єктів управління на мікрорівні.

Системне управління передбачає вплив керуючого суб'єкта на об'єкт управління для досягнення поставлених завдань.

У працях відомих науковців [1; 4; 5; 6; 7; 9; 10;14] увага акцентується не на визначенні завдань управління витратами, а на застосуванні функцій управління витрат. Функції управління реалізуються через елементи управлінських дій: прогнозування, планування, організація, мотивація, контроль і регулювання. Аналіз публікацій науковців [1; 4; 5; 6; 7; 9; 10] показав, що у дослідженнях цих науковців не існує єдиної думки щодо застосування функцій управління витрат. Більшість науковців зараховують до функцій управління витратами класичні функції управління: планування, організацію, мотивацію, контроль та регулювання. Але, розглядаючи управління витратами з погляду теорії

менеджменту, потрібно враховувати досягнення певної мети управління витратами, враховуючи елементи управлінських рішень (облік, калькулювання, аналіз та нормування витрат).

Елементи системи управління витратами та їхній взаємозв'язок з класичними функціями управління наведено на рисунку.

Управління витратами на підприємстві передбачає виконання всіх функцій управління, тобто функції повинні реалізовуватись через елементи управлінського процесу: прогнозування, планування, нормування, організація, калькулювання, мотивація та стимулювання, облік, аналіз, регулювання та контроль витрат. Виконання всіх функцій управління по всіх елементах – це взаємодія керуючої підсистеми (суб'єкт управління) на керовану підсистему (об'єкт управління).

Суб'єктами управління витратами є керівники, менеджери, спеціалісти, бухгалтери підприємства, які беруть участь у виконанні окремих функцій або елементів управління витратами.

Об'єктами управління є витрати на виробництво, реалізацію продукції (робіт).

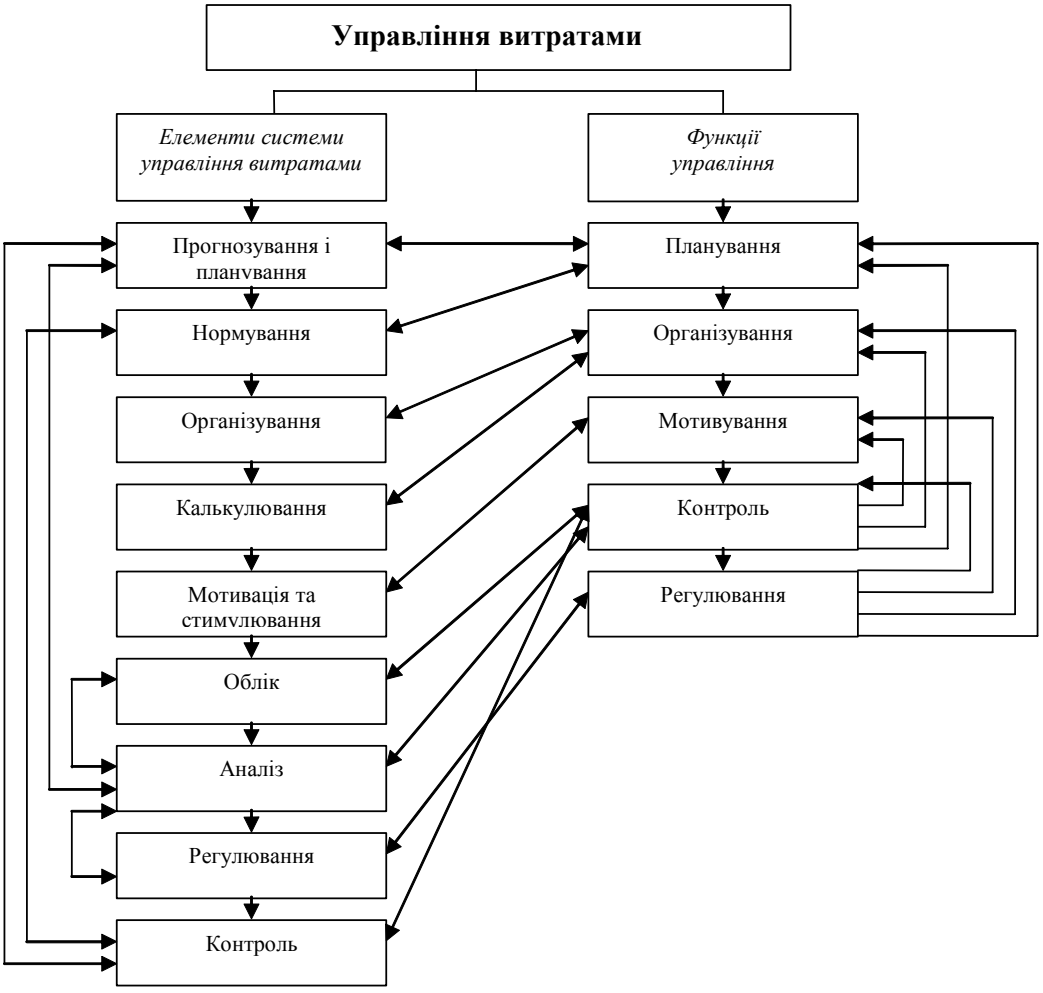

Взаємозв'язок елементів системи управління витратами з функціями управління

Механізми управління витратами передбачають застосування певних методів та інструментів, за допомогою яких вивчають витрати, досліджують їхню поведінку, щоб управляти ними. Вибір методів полягає у застосуванні різноманітних способів і прийомів, за допомогою яких можна вивчити та отримати точну інформацію про витрати і на її підставі прийняти правильні управлінські рішення. Прийняття управлінських рішень впливає на величину фінансового результату підприємства, і тому завершальним етапом є оцінка прийнятого рішення на відповідність поставленим завданням. Якщо результат оцінки свідчить, що реалізація певних рішень і заходів має недоцільний і невигідний характер, виникає необхідність вибору іншого методу аналізу, який забезпечить вигоду та окупність витрат підприємства.

Основними принципами управління витратами є:

- застосування системного підходу до управління витратами;
- взаємозв'язок окремих елементів підсистем із завданнями системи загалом;
- відповідність системи обліку завданням управління витратами;
- аналіз і виявлення альтернативних шляхів досягнення мети;
- повнота і аналітичність інформації щодо рівня витрат;
- застосування ефективних методів зниження витрат;
- стимулювання і мотивація працівників до зниження витрат;
- оцінка і контроль результатів діяльності підрозділів;
- забезпечення та реалізація останніх досягнень економіки, математики та практики для подальшого удосконалення.

Для здійснення будь-якої господарської діяльності необхідне застосування найдосконаліших методів і форм контролю для регулювання її результатів. В умовах ринкових відносин увага акцентується не тільки на кінцевих результатах але й на методах їхнього досягнення. Можливість виділити найважливіші напрямки виробничої діяльності дає змогу зосередити увагу управління на важливих ділянках і підвищити ефективність контролюючих операцій і робіт. Основними напрямками внутрішнього контролю витрат підприємства є: контроль обсягу випущеної продукції, контроль собівартості (витрат) і контроль результатів (доходів та прибутків).

Узагальнивши думки авторів, системний підхід до управління витратами підприємства можна визначити як сукупність елементів (прогнозування, планування, нормування, організування, калькулювання, мотивування, обліку, аналізу, регулювання, контролю), структури, завдань, технології, які взаємодіють між собою з метою цілеспрямованого формування і використання витрат для підвищення ефективності функціонування підприємства.

Висновки. Управління витратами підприємства є складовою управління підприємства загалом, і тому існує необхідність детального вивчення та вдосконалення саме формування рівня витрат, доходів і прибутків. Управління витратами полягає у цілеспрямованому впливові на витрати для зміни їхнього складу, структури або поведінки у зв'язку зі зміною умов виробничо-господарської діяльності підприємства. Для детального дослідження та аналізу впливу різних чинників на витрати необхідне створення уніфікованої системи управління витратами, яка забезпечить успішне функціонування підприємства на ринку, виробництво конкурентоспроможної продукції та наявність прибутку. Недосконалі, на наш погляд, системи інформаційного забезпечення управління витратами, тому що надмірно зосереджена увага на витратах, їхній структурі, питомій вазі, проте їх прямо не пов'язують ані з доходами, ані з прибутком підприємства.

1. Бланк И.А. Управление прибылью. – К.: Ника-Центр, 1998. – 544 с. 2. Бутинець Ф.Ф. та ін. Бухгалтерський управлінський облік. Навчальний посібник для студентів спеціальності 7.050106 "Облік і аудит" / Ф.Ф. Бутинець, Л.В. Чижевська, Н.В. Герасимчук.- Житомир: ЖІТІ, 2000. – 448 с. 3. Глушков В., Добров Г., Терещенко В. Бесіди про управління. – К.: Вид-во політичної літератури України, 1973. – 205 с. 4. Голов С.Ф. Управлінський облік: Підручник. – К.: Лібра, 2003. – 704 с. 5. Давидович І.Є. Управління витратами: Навч. посібник. 2-ге вид., перероб. і доп. – Тернопіль: Економічна думка, 2004. – 228 с. 6. Друри К. Учет затрат методом стандарт-кост / Пер. с анг. под ред. Н.Д. Эриашвили. – М.: Аудит, ЮНИТИ, 1998. – 224 с. 7. Карпова Т.П. Управленческий учет. – М.: Аудит-ЮНИТИ, 1998. – 350 с. 8. Клиланд Д., Кинг В. Системный анализ и целевое управление. – М.: Сов. радио, 1974. – 280 с. 9. Нападовська Л.В. Управлінський облік: Монографія. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2000. – 450 с. 10. Панасюк В.М. Витрати виробництва: управлінський аспект. – Тернопіль: Астон, 2005.- 228 с. 11. Попов О. Управління витратами // Економічна енциклопедія: У 3-х томах. Т. 3. – К.: Видавничий центр «Академія», 2002. – 952 с. 12. Станфорд Л. Оптнер. Системный анализ для решения деловых и примышленных проблем / Перев. с анг. С.П. Никанорова, 1967. – 213 с. 13. Теория систем и методы системного анализа в управлении и связи / В.Н. Волкова, В.А., Воронков, А.А., Денисов и др. – М.: Радио и связь, 1983. – 248 с. 14. Турило А.М., Кравчук Ю.Б., Турило А.А. Управління витратами підприємства: Навч. посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 120 с. 15. Цал-Цалко Ю.С. Витрати підприємства: Навч. посібник. – К.: ЦУЛ, 2002. – 656 с.